

УДК 070:323.272(477)“713”“2004.11”

ПОЛІТИЧНИЙ ДИСКУРС ПОСТПОМАРАНЧЕВОГО СЬОГОДЕННЯ: ПЕРЕХІД ВІД ПОСТКОМУНІЗМУ ДО... ПОСТПОСТКОМУНІЗМУ

О. Левкова

Львівський національний університет імені Івана Франка
вул. Університетська, 1, 79000, Львів, Україна, e-mail: levkova05@list.ru

Стаття присвячена аналізу постпомаранчевих змін у сфері політичної комунікації України. Авторка висуває теорію постпосткомуністичності сучасних ЗМІ, наголошуючи на інерційності ментальних трансформацій журналістики та *a priori* повільній еволюції людських світоглядних орієнтацій, поглядів.

Ключові слова: журналістика, модифікація посткомунізму, трансформація цінностей, вимір “пост-”, риси транзитності.

Загадковий і часто вживаний термін “посткомунізм”, що ним позначали капітуляцію українських політиків перед хаотичністю-корупцією-тотальною брехнею-паліативами на всіх рівнях, після Помаранчевої революції *априорі* мусив поступитися новому концепту, більш оптимістичному. На жаль, прогнози комунікативістів щодо вступу України в довгоочікувану “стадію “нудної” політики, характерної для зрілих демократій” (Б. Потятиник) (13; 19), не справдилися.

Десятимісячний досвід вивчення українського політичного дискурсу¹ показав, що маємо, крім безлічі позитивів, і чимало мінусів у діях нової влади, які, втім, не знижують високої оцінки, даної їй десятками вітчизняних аналітиків та світовим співтовариством.

Хиби українського сьогодення, на нашу думку, є лише індикатором модифікації посткомунізму, а не його елімінації. Актуальною у даному контексті видається нам потреба у номінуванні нової (видозміненої старої) епохи, визначенні її основних рис і наслідків її тривання в українському часопросторі. У цій статті спробуємо кваліфікувати нинішній політичний континуум як “постпосткомунізм” і, незважаючи на принизливість даного підходу, підкреслимо

© Левкова О., 2006

¹ Слушними, з нашого погляду, є нарікання відомого українського філософа Ю. Павленка на те, що “термін “дискурс” сьогодні науковці вживають настільки часто й некоректно, що виникає підозра: дискурс — це все те, що не екскурс”. Зважаючи на це, окреслимо своє бачення сенсу словопоняття. Дискурсом називаємо сукупність висловлювань, що стосуються певної проблематики, розглядаються у взаємних зв'язках із цією проблематикою, а також у взаємних зв'язках між собою. Підкреслимо, що дискурс — це базова вербальна умова структуризації реальності.

його високий евристичний потенціал та плідне методологічне значення. Під таким кутом зору розглядатимемо і такий сегмент інформаційного простору країни, як політична публіцистика, що є суб'єктом та об'єктом творення політики, трансформації цінностей та світоглядних орієнтацій, які цікавлять нас як дослідників упродовж останніх кількох років.

Розглянемо посткомунізм як явище. Показово, що спостерігається плутанина у термінології щодо означення відрізка часу від 1991 року до наших днів. Різні дослідники вживають різні назви, маючи на увазі приблизно одне і те ж.

Ось назви дисертаційних досліджень 1997-2004 рр., пов'язаних із змінами аксіологічної, інституціональної піраміди та дискурсу політики в масовій комунікації: О.В. Литвиненка — “Проблеми забезпечення інформаційної безпеки в **пострадянських країнах** (на прикладі України та Росії)”; О.Г. Даніл'яна — “Соціальні протиріччя у **посттоталітарних системах**: методологія дослідження та розв'язання”; Н.В. Сокур — “Державна політика щодо зниження соціальної напруженості у **перехідному суспільстві** (сфера трудових відносин)”; Нгуен Ван Зунга — “Теоретичні проблеми взаємодії гілок влади в **пострадянських суспільствах** (Україна, Росія, Білорусь)”; Н.Д.Олексієнко — “Формування зовнішньополітичних орієнтацій **суспільств перехідного періоду** засобами масової комунікації (на прикладі України, Росії та Польщі)”; В.О.Тарана — “Концепція ідеології **перехідного суспільства** в контексті соціокультурного аналізу”; С.І.Тихомирова — “Досвід **пострадянського** політичного розвитку: аналіз і синтез” (*скрізь виділено нами. — О. Л.*).

Цікаве спостереження: в одному випадку стаття дослідника В. Казакова називається “Деінституціоналізація сучасних соціальних конфліктів у суспільстві, що трансформується” (4), а в іншому — “Специфічні причини та особливості виявлення деінституціоналізації конфліктів у пострадянських країнах”, що свідчить про ототожнення ним значень словосполучень “пострадянські країни” та “суспільство, що трансформується” (5). Соціолог А. Ручка вживає термін “транзитний соціум” (15).

Побіжно оглянувши назви праць і перечитавши частину з них, робимо два висновки. По-перше, науковці наголошують на перманентному перебуванні соціуму у “вимірі “пост-” (О. Пахльовська) (1; 3) і називають відповідний відрізок часу або “посттоталітарним”, або “пострадянським”, або “перехідним” тощо, хоча самозрозуміло, що прикметники “радянський” і “тоталітарний” та ін. означають різне, як і співвідносні з ними іменники (кореляції дефініцій можуть бути темою окремого глибокого дослідження). По-друге, гуманітаристи описують явища різного характеру, але не акцентують увагу на тому факті, що саме перехідність визначає їхні якісні ознаки.

Дослідники не виводять характерні риси транзитності із розмаїття емпіричного матеріалу, не виокремлюють бодай поверхової її теорії. Соціолог Н.Черниш зазначає: “Має місце “перевиробництво” конкретних емпіричних досліджень і “недовиробництво” загальних і спеціальних теорій і концепцій. Соціологічних досліджень проводиться багато, а часу на їх узагальнення постійно бракує” (20; 7). Необхідно зазначити, що теорія та методологія посткомунізму могли би стати великим і плідним сегментом транзитології — наряду політології, започаткованого американським дослідником Девідом Растроу у його праці “Перехід до демократії” (1970 р.)

Очевидно, брак теоретичних узагальнень минулими роками був зумовлений відносною часовою наближеністю до досліджуваного явища — посткомунізму. Самостійне переживання феномена, “мешкання” у його силовому полі — погані поради дослідників у справі витворення ним якісної теорії розглядуваного явища. Межова ситуація, яку називають “помаранчевою революцією”, і той час, що розпочався після неї, — індикатор переривання посткомуністичної лінійності і натяк на те, що дистанційованість від “важких 90-х” уже є достатньою, щоб “велике бачити на відстані”. Тому після Помаранчевої революції у Києві в українських аналітиків з’явилася можливість розглядати посткомунізм як плюсквамперфект.²

Спробуємо додати кілька тез до теорії посткомунізму, що її необхідно витворювати.

Спершу подамо доступні нам характеристики посткомунізму, дані вченими. Настрій посткомуністичної ситуації вдало змалював Вацлав Гавел у праці “Посткомунізм”: “Те, що можна назвати посткомуністичним станом мислення, виявляється **почуттям якоїсь непевності, незакінченості, порожнечі і навіть фрустрації**. Комунізм створив певну... систему правил, докладно окреслюючи, що кожен може, а що не може... Життя було, на правду, сіре, порожнє, однак обмеження, хоч які вони були неприємні й тісні, були водночас до певного ступеня тривалі й давали людині парадоксальне відчуття безпеки...” (22; 4).

Російський учений О.Зінов’єв наголошує в цьому контексті на життєздатності комунізму: “**Посткомунізм**” — **назва випадкової мутації комуністичного суспільства**, невдалий, суб’єктивний, тобто незакономірний досвід руйнації, хоча й недовершеної, але в ідеалі життєздатної соціально-економічної системи” (12; 24).

Відомий український політолог В.Полохало, котрий, єдиний в Україні, ще у 1993-1994 рр. започаткував у журналі “Політична думка” дискусії щодо посткомунізму як явища, вважає, що посткомунізм — це паразитування на комунізмі.³

“Після комунізму, — пише він, — першим йде руйнування комуністичного режиму, тоталітарності, тобто першою виникає його критика, заперечення, ідейне переслідування старих форм свідомості й психології, йде “деформування зразка” засобами масової інформації”. В. Полохало наголошує на тому, що **критика робить суб’єкта критики заручником посткомунізму**. “За Гайдеггером, той, хто переслідує, йде слідом” (12; 80-81).

Посткомуністичний нігілізм, що виявляється у запереченні усталених форм епохи комунізму — це одна з найважливіших рис посткомуністичної до-

² Плюсквамперфект (*лат.* plusquamperfectum, букв. — більше, ніж закінчене) — *грам.* давноминулий час дієслова, який позначає дію, процес, що передували іншій минулій дії, процесу. Характерний для багатьох мов, зокрема для української. — Див.: Словник іншомовних слів: 23 000 слів та термінологічних словосполучень / Уклад. Л.О. Пустовіт та ін. — К.: Довіра, 2000. — С. 744.

³ Цікаво, що до сьогодні ніхто більше з політологів не спромігся виокремити поняття посткомунізму в окремий концепт і продовжити дискусії на цю тему. Тим потрібнішим видається нам авторський курс лекцій “Політологія посткомунізму”, що його ми розробили рік тому і викладаємо упродовж 1,5 семестрів у гімназії міжнародних відносин (м. Львів).

би. О. Хома у статті “Посттоталітарне філософування” наголошує на такому занятті філософів київської світоглядно-антропологічної школи (кінець 80-х — поч. 90-х рр. ХХ ст), як ревізія комунізму. “Вони долали інерцію минулого, створювали мисленнєві засоби цього подолання, запроваджували в своєму середовищі новий етос посттоталітаризму, цієї “останньої стадії” реального соціалізму” (19).

Наголошується також повсякчас **на паліативності, частковості, нестабільності**. Аналітики зазначають, що за посткомунізму у політиці панують проміжні, перехідні, взагалі ситуативні, випадкові форми і норми суспільного життя, з’являються раптові політики та політологи, кримінальний бізнес, авантюрний капітал. “Ось ці “пост-” і “перед-” характеризують сьогоднішню епоху, що вона в нас така перехідна і неоднозначна” (Вадим Карасьов).

Філософ В. Табачковський пише про те, що аналітики наприкінці 80-х — початку 90-х рр. ХХ ст. у своїх працях, присвячених ревізії комунізму, “підганяли” лібералізацію мислення, тоді стало можливим ціннісне перестрибування через всі проміжні етапи розвитку, порушення його природоісторичності. Давалася взнаки і неузгодженість між проголошеною націленістю на майбутнє та фактична орієнтація на минуле (18; 33).

Вважаємо за необхідне торкнутися питання про той відрізок часу, що його називають “посткомунізм”. Нам видається пласкою візія тих дослідників, котрі обстоюють розглядуване нами явище як “час, що розпочався після комунізму”, тобто після 1991 року. Усвідомлюючи неможливість чітких демаркаційних ліній в історії, що стосуються, зокрема, і посткомунізму, вони чомусь виводять його початок з конкретної дати — розпаду СРСР. Вважаємо цей погляд синхронним, позаконтекстуальним.

Загалом поділяючи думку про специфічність, унікальність феномену посткомунізму, ми по-іншому датуємо його витoki. Виводимо його з 80-х рр. ХХ ст., акцентуючи увагу передусім на змінах у світогляді комуністичної людини (змістовий вимір) і вважаючи їх однозначно пріоритетними порівняно з інституційним (формальний вимір) закріпленням посткомуністичної доби. Така позиція є, на нашу думку, діахронною. Отже, **посткомунізм розпочався тоді, коли трансформувалися цінності комунізму**. Симптоматично, що більш радикально налаштовані, ніж ми, дослідники підкреслюють: посткомунізм треба виводити взагалі із 60-х рр., оскільки величезні сумніви у справедливості режиму з’явилися вже тоді. На наше переконання, це питання потребує особливо прискіпливого розгляду і може вкладатися в матрицю вивчення руху шістдесятників.

Нагальною є потреба у викладі свого бачення явищ хронополітичної динаміки, будь-якої революційності, а також власного ставлення до політологічних теорій, що стосуються соціальних вибухів тощо. У процесі вивчення політико-культурного аспекту революцій, що відбувалися на різних континентах в різні часи, зіставлення їх з сучасними “помаранчевими подіями” в Україні, “революцією троянд” у Грузії, “оксамитовими” революціями в Чехії та Словаччині нами зроблено висновок про первинність світоглядних змін порівняно з революцією як докорінною зміною ладу. Спрощено кажучи, **революція — це все одно еволюція**. Остання стосується переконань, світоглядних установок, орієн-

тацій та цінностей. Влучно сказав про це політичний філософ В.Денисенко: “Політика — це тільки цінності”.

Ідея відкритого суспільства, що актуалізувалася восени 2004 року, поставила на перше місце у порядку денному питання свободи політичного дискурсу, в якому експліковано трансформацію (мутацію, модифікацію) аксіоматичної піраміди і способів артикуляції поведінки усіх політичних акторів. Тому, переходячи до аналізу постпомаранчевого сьогодення, розглянемо такий сегмент політології, як політична комунікація. Емпіричною базою цієї частини дослідження стали загальноукраїнські, столичні та регіональні ЗМІ, зокрема газети “2000”, “Дзеркало тижня”, “Україна молода”, “Газета по-київськи” (м. Київ), “Слобода” (м. Харків), “Подільський кур’єр”, “Подільські вісті” (м. Хмельницький), “Крымское время”, “Крымская правда”, “Кримська світлиця” (м. Симферополь), “Високий замок”, “Поступ” (Львів); аналітичні програми телеканалів “Інтер”, “5 канал” та “1+1”, радіо “Ера-FM”. Класифікуємо наші умовиводи щодо політичного дискурсу останніх десятих місяців. Перші стосуються усіх медій загалом, другі — опозиційних, треті — провладних ЗМІ.

Викладемо їх за порядком, зазначивши важливу рису: усе, що характеризувало дискурс посткомунізму до революції, проявилось, як палімпсест, знову; наші колишні спроби відмовитися від принизливої назви “посткомунізм” (а вона видавалася свідченням того, що ніяк не можемо розпочати жити по-новому, перебуваємо у стані “хвостатості”, оскільки наш час тягнеться “хвостом” за справжнім, повноцінним відрізком історії, що йому назва — “комунізм”) були приречені на невдачу.

Передусім впадає у вічі **заполітизованість медій**. Віддаючи належне адорованій нами мудрості посткомуністичного реципієнта, високому рівневі його політичної культури (що неодноразово підкреслювали у розмовах з нами найяскравіші політичні публіцисти білоруських, російських та українських ЗМІ), мусимо визнати, що часом ця риса набуває характеристик пандемії, і той факт, що це зваблює нас як дослідників розкішністю емпірики, не може служити аргументом за наявності здорового глузду. Як приклад: у м. Маастрихт (Нідерланди) 1-3 серпня 2005 року проводили літню школу, організовану Європейським журналістським центром. Її назва — “Комунікації ризику: виклик для розширеної Європи” — здавалася учасникам (у тому числі українській делегації — журналістикознавцям, працівникам ЗМІ, прес-секретарям організацій, які збиралися відвідати школу) такою, чия тематика матиме політичне забарвлення. Коли ж на початку літньої школи було оголошено, що круглі столи та конференції присвячуватимуться екології та медицині, українська делегація обурилася. “Ми настільки звикли дискутувати про політику, що розумування в журналістському середовищі про шкідливість пепсі-коли для організму людини у розширеній Європі здаються не тільки непотрібними й штучними, а навіть куменими”, — зізнався організаторам та неукраїнським учасникам школи кореспондент ділового видання “Компаньон” у Берліні Олександр Светлов.

Мусимо при цьому визнати, що дискурс влади в постреволюційній Україні справді став вільнішим: кожен крок високих посадовців демонструвався у вигляді численних прес-конференцій, круглих столів і т.д. Монологічно вироблені рішення стали, як видавалося, рідкісним феноменом. Жоден запланований тактичний крок конкретного політичного актора не вводився в дію без поперед-

ньої вербалізації його для “низів” та обговорення реакції інших учасників політичної дії. ЗМІ стали емпіричним підґрунтям головної ідеї громадянського суспільства — “резонуючої публічності” (І.Кант) та реальністю, з якою треба було рахуватися. Щоправда, фіксація уваги медій на певних політичних поста-тях і нехтування іншими, як завжди, означала маніпуляцію, але ця особливість, що була, на нашу думку, завадою об’єктивності в журналістиці завжди, — тема окремої розмови.

При цьому влада не дозволяє ЗМІ цілковито “зійти на манівці”. Безліч аналітиків вважають відлунням посткомунізму постійні зауваження владців про те, як журналісти мусять висвітлювати дії уряду. Віце-прем’єр з гуманітарних питань Микола Томенко був відомий прес-конференціями, на яких розтлумачувалися такі побажання. Державний секретар Олександр Зінченко, виступаючи 15 квітня 2005 року в Академії політичних наук (м. Київ), зазначив, що журналісти подають інформацію стосовно діяльності Президента вкрай некоректно або неповно. Як приклад: коли Віктор Ющенко упродовж двох годин на прес-конференції розповідав про поточні соціально-економічні перетворення в країні і лише побіжно згадав про Георгія Гонгадзе, відповідаючи на запитання кореспондента окремого ЗМІ, то в новинах чомусь було сказано, що медійників збирали з приводу розслідування справи загиблого журналіста (8).

Політолог Сергій Дацюк у програмі Ганни Безулик “Я так думаю” говорить про **брак ідей**, підкреслює, що у газетах та журналах не друкували до революції і не друкують після неї (або подавали і подають у зовсім незначній кількості) праць експертів у галузі політики та економіки, права та міжнародних відносин, де було б викладено візії актуальних питань, порад для урядовців, відповідей на вічне “що робити?” під час конфліктів у керівних колах (11).

Юлію Мостову дратує нефаховість оцінок, що їх дають, як тільки виникне якась проблема, так звані експерти, яких медіа зробили “всезнайками”. У розмові з нами вона обурювалася: “Завжди спостерігаємо на ТБ ті самі обличчя: Вадим Карасьов, Олег Дергачов, Володимир Фесенко. Як вони можуть розумітися одночасно на всьому?”

Симптоматичним у нашому ракурсі є маніхейсько-догматичний погляд журналістів різних ЗМІ на найскладніші проблеми суспільного буття. Чорно-білість середовища, що оточує журналістів, невизнання ними напівтонів, відбивається в матеріалах як опозиційних, так і провладних ЗМІ. Виокремимо риси кожної із цих груп за порядком. Принагідно зазначимо, що опозиційні медіа стали виразниками скептицизму щодо раю, обіцяного новою владою, а провладні — обожнювачами її політичної поведінки.

1. Акцентація на регіональних відмінностях, виокремлення особливостей різних частин України на противагу показу цілісної держави; вислови на кшталт “Я був (не злякаюся цього слова) у Донецьку”; “він народився (вибачте!) в Северодонецьку”; “вічно помаранчева Галичина” тощо. Йдеться про конфлікт політичних онтологій, який, власне, і спричинив зміни у дискурсі внутрішньої політики і переріс у конфлікт “локальних нарацій” (В.Полохало). Когерентність регіональних систем ідентифікації в Україні висвітлювалася викривлено. Якщо раніше, до Помаранчевої революції, у зміні системи політичної легітимації провідну роль відігравало переживання людьми власної національно-культурної ідентичності, то нині актуалізувалася практика демонстрації по-

маранчевості/блакитності до та після виборів Президента України, ототожнення себе зі своїм регіоном. Особливо показовою в цьому сенсі є стаття відомого кримського політика Леоніда Грача — “Нова влада тягне нас до Європи і веде до розколу країни. Галичани чи кримчани: хто переможе?” (3; 2).

2. Культивація клієнтелізму, який проявлявся здебільшого у наголошенні журналістами на тому, що представники помаранчевої влади мусять односторонньо дивитися в один бік, дихати одним повітрям, і будь-які тактичні розбіжності між ними є катастрофою для країни. Такі акули пера, камери й мікрофону експлуатували тему постійної демонстрації Президентом України командності духу, що вона поступово й справді переросла у клієнтельські стосунки. Яскравим прикладом тут може стати стаття політичного публіциста Олександра Мащенка із заголовком, запозиченим із байки Крилова: “Когда в товарищах согласья нет, на лад их дело не пойдет!” (7; 2).

3. Крен у бік модальності (як і в період 1980-ті — 2004-й), тобто знову концентрація на проговоренні ефемерного бажаного, а не реального стану речей; “повиннісний аспект”, цинічна критика за відсутності конструктивних ідей, породжених позитивною налаштованістю (6; 2).

4. Демонстрація “підклимності” рішень, що ухвалюються владою. Хоча самозрозуміло, що постпомаранчевий політичний дискурс уже не був містично-сакральним дійством, а ірраціональний момент у політиці став нестійким, опозиційні ЗМІ повсякчас наголошували на “підводних течіях”, які дуже впливали на напрям руху державного корабля. Одвічне візантійство, яке проявлялося у таємності прийняття рішень чиновниками, та присутність у політиці сірих кардиналів були одними з найпоширеніших тем.

5. Звинувачення помаранчевої влади у заскорузлості мислення, скарги на те, що немає нових людей на владному Олімпі (16; 2).

Натомість провладні медіа та публіцистичні праці мали свої особливості.

1. Беатифікація владників. Стає у пригоді книга політичної публіцистики “Знаю! Вірю! Можемо!” про Ющенка-політика, де увага читача привертається до теми мучеництва діяча, якого отруїли, де акцентується на тому факті, що в народі його кличуть “Месією” (2). У праці “Політологія посткомунізму” згадується про те, що позбавлені ілюзій маси часто шукають опіки, і тому повертаються до знайомих архетипних символів. На початку 90-х рр. ХХ століття, наприклад, аморальні та некомпетентні комуністичні політики замінювалися новими героями, якими ставали відомі поети (Іван Драч, Дмитро Павличко, Павло Мовчан). “Традиційного карлейлівського героя-поета прикрашають... міфічними нашаруваннями, скажімо, “поет-мученик”, “поет, розіп’ятий безжалісною суспільно-політичною системою” (12; 9). “Знімаючи” цинічний тон у викладі цієї думки, беремо її за основу пошуків та знаходимо подібний “архетипний” ракурс у нинішній час.

2. Показна об’єктивність. “5 канал” після революції перетворився на рупор ідей новоствореної опозиції. Журналісти стали запрошувати до студії Тараса Чорновола, Наталю Вітренко та ін. У такий спосіб вони декларували свою незаангажованість та об’єктивність, але нам згадується принцип маятника, який не стане посередині доти, доки не витратить сили на перебування у крайніх точках.

3. Самозамилування. Активізуючи себе як сторожових псів демократії, журналісти повсякчас обговорювали у ЗМІ певні кроки влади, часто (наче про всяк випадок, тільки через те, що вони — пси) піддаючи їх критиці. Їхня поведінка, на наше глибоке переконання, постійно залишалася схожою на дії новачків, які, поставивши на прес-конференції або під час ток-шоу запитання політикові, озираються самозадоволено довкола і дивляться, як реагують на це колеги, аж ніяк не бажаючи вислухати відповідь і (тим більше) загнати політичного діяча в глухий кут чи вивести на чисту воду. Прикладом є поведінка медійників з Юлією Тимошенко у програмі “Іду на ви” (10). У таких випадках пригадується один прийом Платона. Він вводив у свої діалоги умовного співрозмовника, котрий лише сприяв яскравішому розгортанню думки корифеєм (власне автором “Діалогів”). У такий спосіб давньогрецький мислитель вмонтовував у комунікативну дію волю до влади наратора і прагнення знівелювати іншого мовця, показати, що обмін думками є нееквівалентним.

4. Фамільярність у ставленні до влади. Нотки “панібратства по-західному” залунали в інформаційному просторі, зокрема стосовно ключової постаті: Віктора Ющенка пробували показували таким собі “своїм хлопцем” через демонстрацію його простого мовлення, відкритої нелюбові до формалізму на всіх рівнях — на кшталт того, як Президента США Вільяма Клінтона ЗМІ навчили називати виключно Білом, хоча це зменшено-пестлива форма. І в 90-х рр. минулого століття медіа також, наче надолужуючи якусь упущену традицію, квапилися долучитися до західних зразків.

5. Віра у зменшення корумпованості чиновництва на всіх рівнях. Вона притаманна, скажімо, радіо “Ера-FM”, яке, до речі, знаходило у цьому позитивний відгук слухачів, проводячи інтерактивні голосування на цю тему. 4 жовтня 2005 року голосів тих, хто вірить у зменшення корупції, у сім разів менше від тих, хто не вірить, але ведучі програм і досі демонструють оптимізм щодо цього та повсякчас згадують, що українська прем’єрка Юлія Тимошенко 4 лютого 2005 року назвала бізнес та владу епохи кучмізму “сіамськими близнюками” і обіцяла елімінувати їх з’єднаність (9).

Виокремивши риси дискурсу постпомаранчевого сьогодення (самозрозуміло, що це далеко не повний їх перелік), мусимо визнати той факт, що **перебуємо у стані нової перехідності, знову зовсім не самостійної епохи, а такої, яка критикує попередню та опікується ревізією цінностей** — посткомунізм займався десоветизацією, а теперішній час — декучмізацією. Таким чином, ми наражаємо себе на небезпеку відсутності комунікацій між площинами минулого, теперішнього та майбутнього, а це призводить до розколу суспільства, чергового болісного зміщення світоглядних орієнтацій, конфлікту поколінь.

Уже вкотре перебуємо в стані “хвостатості”, у стані “пост-”. Заперечення старого — індикатор нашого перебування у старому. Назвемо наше постпомаранчеве сьогодення “постпосткомунізм”. Посткомунізм був логічним і актуальним доти, доки не став культом, і те саме можна сказати про нинішню епоху.

Щоб не повторювати помилку критикованих нами журналістів, ревізуючи сьогодення, мусимо запропонувати конструктив і відповісти на запитання: “Якщо не постпосткомунізм, то що далі?”

На нашу думку, всі нові допомаранчеві і післяпомаранчеві, а головне — посткомуністичні стереотипи масової свідомості й поведінки, що їх сучасна журналістика стрімко впроваджувала у масову свідомість і що вони кваліфікуються як “загальнолюдські цінності”, є феноменом атемпоральним. Процес ідентифікації та солідаризації суспільства (отже, й інформаційного простору) потребує більш плідної ідеї та достатньо чіткої ідеології.

Щоб розвинути цю думку, спершу звернімося до думки згаданого нами відомого комунікативіста Б.Потятиника. Він прогнозує поляризацію суспільної медіаорганізації і зазначає, що взагалі “середина — напіввільні суспільства — поступово зникатиме. Одні, як, наприклад, Україна, невпинно рухатимуться до чисто ліберальної моделі. Інші — до тоталітарної”. Мабуть, мається на увазі, що є два напрями трансформації недемократичних режимів: демократичний та тоталітарний, мовляв, третього в історії не дано, і нічого кращого ще ніхто не придумав. Дозволимо собі не погодитися з таким біполярним поглядом і солідаризуємося з А.Юрашем, котрий підкреслює безплідність будь-якої дихотомічності у науці (21).

По-перше, Френсіс Фукуяма також прогнозував “кінець історії”, позаяк ліберальна ідеологія, на його думку, перемогла серед усіх інших, але невдовзі учений змушений був написати книгу, де частково спростував свої думки стосовно того, що “нічого кращого ніхто ще не придумав”. Йому вдалося придумати інший термін — “постісторія”, аби в такий спосіб означити все “те, що після”. Та більше: динаміка його орієнтацій посприяла виходу у світ книги “State-building” (“Будівництво держави”) (!).

Крім того, історія показує, що на зміну лібералізму приходить така його модифікація, як неолібералізм, а марксизму — неомарксизм, адже система майже завжди динамічно розвивається, черпаючи наснагу у трансформаційних процесах всередині себе. Крайнощі завжди пом’якшуються.

По-друге, звернімося до досвіду пострадянських країн, які перебувають у стані перехідності, як це не прикро, уже досить тривалий період. Деякі з них існують у стані динамічної рівноваги (в термінах теорії динамічних систем), зовсім не стаючи при цьому на шлях тотальної лібералізації за західним зразком (1) чи повернення до минулого (2). Маємо на увазі передусім Білорусь, яка є ізольованою політичною системою лише при першому наближенні, про що свідчать роки прискіпливого нашого приглядання до неї та місяці роботи всередині країни в журналістській та журналістикознавчій іпостасі (жодним чином не адоруюмо режиму Лукашенка). Нашим улюбленим методом у гуманітаристиці є системний підхід. Застосуємо його і тут. На думку Г. Рузавіна, “в закритих, або ізольованих системах обмін речовиною та енергією виключається. Однак власне поняття закритої системи, введене у класичній термодинаміці, є далекою абстракцією та в реальності майже не трапляється. Всі реальні системи тією чи іншою мірою взаємодіють з довкіллям і тому в найкращому випадку є частково закритими” (14; 238).

У даній ситуації зіткнень поглядів налаштовує на оптимізм той факт, що суперечка про тривалість перебування системи у точці біфуркації — не нова. Ми розцінюємо її як природну у середовищі науковців, причому радше не гуманітаристів, а природничиків. Власне нам довелося стати учасниками подібної дискусії, започаткованої кандидатом соціологічних наук Віктором Кірієнком та

кандидатом філософських наук Олександром Савенком, викладачами Гомельського державного технічного університету імені П. Сухого (Білорусь). Перший вважає, що Білорусь ще довго перебуватиме у стані рівноваги та автаркії, і немає потреби нічого в цьому змінювати. Другий наполягає на тому, що є два типи соціуму: техногенна цивілізація (де домінує динамічна тенденція) і традиційне суспільство (в якому превалує статичний вектор), і рано чи пізно кожна країна мусить визначитися, до якого із цих полюсів рухатися. Ми, в даному випадку, приєднуємося до думки В.Кірієнка.

Отже, справжній вибір — це вибір між різними системами координат, а не двома напрямками в одній з них. Тут нам важливо підкреслити те, що модель західної демократії не є найдосконалішим зразком, на який належало б орієнтуватися т.зв. “недемократичним” режимам. “Ми — всі держави і народи — у важкому переродженні: важко вимагати результату, який був би досконалим навіки. Це не значить, що наша демократія і наші порядки не можуть бути кращими ніж нині. Демократія має свої недоліки, тому що люди також мають свої недоліки”, — стверджував Томаш Масарик в інтерв'ю Карелу Чапеківі (17; 20). Ця тема є надзвичайно глибокою, ми розвинемо її в інших дослідженнях. У цій статті лише підкреслимо, що вважаємо за необхідне в даній ситуації зберігати ментальний паритет у розвитку посткомуністичних політій і шляхом дискурсу зуживати старі, непродуктивні форми буття.

-
1. *Брюховецька Л.* Ситуація постмодернізму в Україні// Кіно-театр. — 2001. — № 6 (38). — С. 2-12.
 2. Віктор Ющенко: Вірю! Знаю! Можемо! — К.: Концерн “Видавничий Дім Ін Юре”, 2004. — 436 с.
 3. *Грач Л.* Новая власть тянет нас в Европу и ведет к расколу страны. Галичане или крымчане: чья возьмет? // Крымская правда. — 2005. — 2 июля. — С. 2.
 4. *Казаков В.С.* Деинституционализация современных социальных конфликтов **в трансформирующемся обществе** // Проблемы розвитку соціологічної теорії: Трансформація соціальних інститутів та інституціональної структури суспільства. — К.: САУ, ІС НАНУ, 2003. — С. 208-212.
 5. *Казаков В.С.* Специфические причины и особенности проявления деинституционализации конфликтов **в постсоветских странах** // Тезисы докладов и выступлений на II Всероссийском социологическом конгрессе “Российское общество и социология в XXI веке: социальные вызовы и альтернативы. — Т. 3. Москва. 30 сент. — 2 окт. 2003 г. — М.: Альфа, 2003. — С. 336-339.
 6. *Лозунько С.* Пора звать американцев // 2000. — 2005. — 8-14 июля. — № 27-28 (277). — С. 2.
 7. *Мащенко А.* Когда в товарищах согласия нет, на лад их дело не пойдет! // Крымская правда. — 2005. — 7 июля. — С. 2.
 8. Особистий архів автора: телеканал “Інтер”, “Подобиці” — 2005. — 15 квіт.
 9. Особистий архів автора: Радіо “Ера-FM”, “Ранковий іспит” — 2005. — 4 жовт.
 10. Особистий архів автора: Студія “1+1”, “Іду на ви”. — 2005. — 26 верес.
 11. Особистий архів автора: Студія “1+1”, “Я так думаю”. — 2005. — 3 жовт.
 12. Політологія посткомунізму. — К.: Політична думка, 1995. — 540 с.

13. *Потятиник Б.* Революційний сміх... крізь сльози // Медіакритика — 2005. — № 9. — С. 14-19.
14. *Рузавин Г.И.* Методология научного исследования. — М.: ЮНИТИ-ДАНА, 1999. — 317 с.
15. *Ручка А.О.* Інституціональний простір транзитного соціуму: особливості та чинники формування // Загальна соціологія. — К.: КНУКІМ, 2003. — С. 71-76.
16. *Рябкин А.* Пора йти в політику // Слобода. — 2005. — 9 серп. — № 63. — С. 8.
17. *Скамай І.* Томаш Масарик — перший президент Чехословацької республіки: До 145-річчя від дня народження одного з найвидатніших політиків і теоретиків національного процесу // Універсум. — 1995. — № 9-10.
18. *Табачковський В.* Світогляд і перебудова. — К.: Тов-во “Знання” УРСР, 1990. — 48 с.
19. *Хома О.* Посттоталітарне філософування // http://krytyka.kiev.ua/articles/s8_3_2004.html.
20. *Черниш Н.* Одна, дві чи двадцять дві України. Соціологічний аналіз соціальних ідентичностей представників трьох поколінь мешканців Львова і Донецька. // Дух і літера. — 2003. — № 11-12. — С. 6-20.
21. *Юраш А.* Біполярність мислення і розвиток журналізму в Україні: дихотомія “Європа-Америка” як свідчення інтелектуальної кризи // Вісник Львівського університету: Серія Журналістика. — Львів, 2001. — С. 332-335.
22. *Gavel V.* Postcomunizm//Kultura (Paryz). — 1996. — № 1-2. — S. 3-6.

**ARTICULATION OF POST-REVOLUTIONARY EFFECTS:
TRANSITION FROM POSTCOMMUNISM
TO POSTPOSTCOMMUNISM**

Oksana Levkova

Ivan Franko National University of Lviv,
79000 Lviv, Universytetska Str. 1,
Tel. office: (032) 296-47-75
E-mail: levkova05@list.ru

Post-revolutionary changes in Political Communication are obvious nowadays. Despite of this fact the author puts forward the theory of inert journalists' mental transformation implying *a priori* slow dynamics of human stereotypes, orientations, views. The new idea of “postpostcommunism” is defined and its characteristic features are explained.

Key words: journalism, modification of Postcommunism, values transformation, “post-” space, transition features.

Стаття надійшла до редколегії 10.03.2006